

trado domino Deo et domui Hospitalis Sancti Johannis Ceruarie et vobis fratri Hugoni de Fullalquer magistro Emposte et vobis fratri Arnaldo Despaillargues preceptori domus hospitalis Sancti Johannis Ceruarie et fratribus ibi comemorantibus Guillelmum de Jorba filium meum et castrum de Amenla quem pro vobis teneo cum dominicaturis, domibus et furno, firmamentis, placitis, censibus, usaticis, .. que ego et dictus Berenguer G. maritus meus habemus et accipimus et accipere debemus in castro et in villa de Amenla et in suis terminis Ita videlicet quod dictum G. de Jorba filium meum teneatis et omnia sua necessaria ei et suo scutifero faciatis. Et quandocumque ego voluero dictum castrum de Amenla et alia res... recuperare possim et facere sine contradictio et dare filio meo G. de Jorba et tunc continuo uel quando mandauero reddatur et deliberetur ei totum et redditus quos inde habuistis usque ad dictum tempus habeatis omnes per dono meo et pro expensis in eo et scutifero factis.» Cedió además, dicha señora, la mitad del trigo que percibía del diezmo de Ametlla y dispuso que si su hijo muriese sin descendencia legítima, todo lo que ella poseía por dote y esponsalicio y por razón de su marido y padre respectivamente, pasaría á ser de la orden del Hospital, en el establecimiento que ésta tenía en Cervera (1).

Durante todo el siglo XIII continuó la casa de Jorba en la posesión de aquel lugar y en 1272 encontramos aún á Guillem de Jorba titulándose *miles* y *castllá* del castillo de Ametlla. En cuanto á la orden del Hospital disfrutó también del dominio eminente en Ametlla hasta la época de su definitiva extinción. El preceptor de Cervera tenía la jurisdicción civil y criminal y nombraba el *battle* en Ametlla; y en 1708, aun encontramos á fray Jerónimo de Boxadors titulándose comendador ó preceptor de Cervera, Ametlla y Sant Llorens de les Arenes.

JOAQUÍN MIRET Y SANS.

LES AÏGUES Y BANYS DE BARCELONA

PRIMITIUS PONS

Ha estat de rahó natural en los temps antichs, que les poblacions se construïsen á la vora dels rius, á fi de tenir á má la necessitat més imperiosa del home, la aygua.

No succehí lo mateix per lo que respecta á la antigua Barcelona, avants de que la civilisació romana hi aportás sos avenços. Situada en promontori á manera de península y tenint, entre est y lo gran macís

(1) Perg. 397, armari 3, idem

del Montjuich, una magnífica badia, deleitosa á la vista y de profit per la colonia pescadora que habitaria aquella platxa, es evident, que, si no hi rajaven fonts en dit promontori, hi haurien pous de bones aygues.

Sampere y Miquel, extremant aquesta indubitable teoria, creu que la púnica Barkino, siga la ciutat del *pu de la badia*, que axó preten voler dir les paraules *Bar-kino*. Y treyent partit de la existencia d' alguns pous, en los segles XIII y XIV, en lo mitjaeval mont Taber, vá més enllá, en un camí en que no aconsellariem á ningú de seguirlo. Vegis com s' expressa en sa començada *Historia de Barcelona*, interessant treball que sentim hage dexat per acabar:

«En donde está el pozo? Pozos no faltaban para hacer la aguada en esa isla ó península, que recibió de uno de ellos el nombre de Barcino. Y si es permitido á la fantasía buscar ese pozo, diremos que éste no puede ser otro que el pozo que durante siglos fué visitado por nuestra población marinera, que gustaba de sus aguas con satisfacción y contento—como si lo hiciera por tradición,—y que hoy está convertido en pozo vulgar de la primera casa de la derecha de la calle de Ludovico Pío. Este es para nosotros el *Pozo de San Gem*. Pero sea este ó sea otro, el *Pou dols* de junto la puerta de San Miguel que resultaba estar en el Puerto y ya conocido en el siglo XIII; ó el *Pou den Estany* por ejemplo, situado en la calle de este nombre que suena desde el siglo XIV de nuestra Era y que pudo ser antiquísimo, caso que lo que no hemos podido averiguar el *Puig de les falsies* que ocupaba el centro de la Plaza de Palacio, fuera tierra firme y no un depósito de arenas, lo dicho basta á probar que los marinos cartagineses no tenían necesidad de meterse tierra adentro para hacer la aguada».

Encara en Sampere nos podia haver parlat del pou de Geribert situat en lo burg ó afores de Barcelona, en l' any 997 (1) com també del existent en lo mateix puig de les Falsies, (actual plassa de la Llotja) desaparegut en l' any 1470 (2), que, com á immediat á la platja, podia imaginarsel frequentat dels vaxells que acudien á nostre ciutat indígena.

L' AQUEDUCTE ROMÁ EN LOS CARRERS DELS ARCHS

Mes dexám á la Barkino ante-romana, de la que no se 'n conexen ni inscripcions, ni monuments y passém á temps més historiables.

Al difundir, Roma, sa acció civilisadora en les parts del mon hont dominá, hi introduhi les sues costums bones y dolentes. Figurava entre les primeres, tenir á les ciutats ben provehides d' aygues de mina. Per

(1) A. 997: «hortus vero erat, in Bargo Barcinone ad puteum de geriberto. (Ant. Eccl. Cath. vol. I fol. 167, doc. 412, arx. *Catedral de Barcelona*)

(2) *Rábrica de Bruniquer*, vol II, cap. 42, fol. 71.

lograrho degudament, may se deturaren davant de les que llavors semblaven dificultats invencibles. Aytals dificultats no eren menys grans á Barcelona, de lo que ho sigueren á Tarragona, á Segovia y á altres importants ciutats de la Hispania, hont encara hi admirám la magnificencia d' aquelles admirables conduccions d' aygua, destinades al servey urbá.

Les autoritats de nostre Colonia Favencia, se fixaren en los abundants manantials del Besós, com essent los més apropiats per aprovisionament de la Ciutat que administraven, ja que sa qualitat era excellent y son nivell més que 'l necessari per poderse aconduhir á la part més sobirana del antich mont Taber hont s' alçava la urbe romana. Per arribar al cim de la montanya sense perdre altura, fou indispensable construir una gran arcada aguautant la conducció de les aygues y per la que éstes hi discorreguessen abundantment.

Aquest aqueducte, destruït en los derrers temps de la Edat Antigua, arribá trossejat, als segles X y XI, únichs y fefahents testimonis de la sua existencia. Son en gran nombre les escriptures de dita época, que parlen de *ipsos archos* (1) sovint qualificat de *antichos* (2) ó *priscos* (3), ó bé indicant son mal estat, nomenantlos *archos tortos* (4) ó bé, tractant d' expressar millor lo concepte, *opere antico factos* (5). En la Edat Mitjana, tingueren plé conexement de quin fou la llur destinació en temps dels romans, demostrantho fins á la evidencia, algú escrivá, com lo del any 1017, qui deya á tal propósit, que per dits archs vells,

(1) Entre molts altres documents que poden consultarse, consignarém un del 996 (doc. 10 de Ramón Borrell) y altre del 1029 (doc. 73 de Berenguer Ramón I) del arxiu de la Corona d' Aragó y diferents escriptures dels volums *Antiquitatis Ecclesie Cathedralis* del arxiu de la Catedral de Barcelona.

(2) A. 997. «kasalem nostrum proprium quod habemus in burgo cinitatis barchinone ab *ipsos archos antiquos*» (doc. 14 de Ramón Borrell, arx. Corona Aragó).

A. 1017. Bonhom levita y jutge ven á Borrell fill de Mir «id sunt casas tres id est solarium unum cum suo subtalo et casu una pelania cum suas foueas et dodea et alia jogulna cum una figona cum foueas cum solos et superpositos cum puteo cum lecto torculario cum horto et alio puteo cum pedes de ipso sarmentario cum arboribus variis generis cum vitis et duos pedes de *ipsos archos antiquos*» (doc. 3 de Berenguer Ramón I, arx. Corona d' Aragó).

(3) A. 1017. Donació d' Ermesindi á son fill Senisfré d' unes cases «intus in cinitate barchinone iusta *ipsos archos priscos*» (*Ant. Eccl. Cath.* vol. I, fol. 132, doc. 599).

(4) A. 1017. Bonhom levita y jutge, ven á Borrell fill de Mir «ferragena'em meum proprium» «in burgo cinitatis barchinone ubi dicunt *ad ipsos Archos Tortos* que affontat ipso ferragena'e cum duos domi ilios unum superior et alium inferior» (loc. 2 de Berenguer Ramón I, arx. Corona d' Aragó). En estos dos *domicilios* hi entrevegem dos estatges del aqueducte romá.

(5) A. 1017. Lo document de la nota anterior consigna axí mateix «Quantum istas afrontaciones includunt sic vindo tibi jam dicta omnia cum *ipsos archos opere antico factos*».

Document sense data. «Et in alio loco prope barchinone ad *ipsos arcos anticos* sexa I quam emi Raimundus lobet et affrontat a parte orientis in alodio bernardus gaucefredus. A meridie in trila Raimundus bernardus; ab occiduo in aremmo. A circi in terra comitale» (*Ant. Eccl. Cath.* vol. IV, fol. 66, doc. 162).

hi havia acostumat discorre la ayguà (*in prenotatis archis priscis unde olim aqua consuevit decurrere*) (1).

Dos dels nomenats documents del any 1017, donen a entendre la calitat de la obra del aqueducte, lo hu al dir que's venia *dos peus* dels antichs archs y l' altre aludint a *duos domicilios*, ó siga a dos estatges ó doble arcada (notes 2 y 4 de la plana 117)

Lo poble ha servat a través de tots los segles, lo tradicional recort del aqueducte romà, donant los noms d' *Archs* y d' *Archs de Jonqueres*, a dos carrers de la antiga Barcelonà, situats en lo lloch en altre temps ocupat per les velles arcades Un y altre carrer en la sua orientació son prova manifesta de que l' aqueducte se dirigia vers lo Nort, ó siga vers Montcada.

Per dessota les voltes del aqueducte romà, prop de la Ciutat, hi passava un torrent dels més importants del seu vol, qual nom sigué Merdancià (2). Lo recorden en temps moderns, los carrers dits del *torrent de Jonqueres* y son continuador cap al mar, la *riera de Sant Joan*. En l' any 1446, encara hi havia, en aquesta riera, lo *pont de Santa Marta* (3).

LES TERMES ROMANES DE MINICIO NATAL

Una bona y recomanable costum presa pels romans dels orientals, fou la costum de banyarse. No hi cabia una ciutat important d' aquell antich poble, sense que tingués llurs corresponents banys públics. La existencia dels banys romans de Barcelona, vé perpetuada en certa interessant inscripció lapidaria, prou coneguda dels historiadors, anys ha exposada a la pública contemplació y estudi, en la cantonada del carrer d' Hercules ab lo d' Arlet, enfront la iglesia dels Sants Just y Pastor.

Per sort aquesta important inscripció romana, la publiquen y estudien Geroni Pujadas, Antoni Agustín (4) y altres, que la vegeren en son bon temps, puix al present está mol malmesa y quasi be illegible, desde uns cent anys ençà. A tal propòsit, consigná Villanueva, al començar lo segle XIX, que ell la hauria copiada, a no trovarse derrotada y en estat de durar poch, planyentse de que «los zapateros agujasen en esta piedra sus trinchetas y los muchachos hiciesen con ella su genio y lo que acostumbran» (5).

(1) *Ant. Eccl. Cath.* vol I, fol 122 doc. 589.

(2) A. 1028: *certes cases ab corral y pou, ad ipsos Archos a frontaven a parte orientis in torrente quem dicunt Merdanciano*. (Document, nom. 78 de Berenguer Ramón I, arz. Corona Aragó).

(3) *Llibre Vermell*, vol III, fol 171, arz. Municipal de Barcelona.

(4) *Diálogo IX de las medallas y antigüedades*.

(5) *Viaje literario*, vol. XVIII, plana 126.

Un barceloní de merit, Lucio Cecilio Optato, mostrá son amor á nostre Ciutat, establint, al morir, interessants jochs públichs, celebradors al 10 de Juny. Durant dits jochs, devía donarse posada franca als forasters y aytambé oli per untarse, á tots los qui 's volgüessen banyar en los banys públichs de Barcelona. Aquesta dexta respira encara tota la sencillega de les patriarcals costums dels pobles primitius, incomprendibles en nostres temps.

L' historiador Fidel Fita S. J. afirma, sigueren construïdes en l' any 107, les magnífiques termes de Barcelona, ab sos pórtichs y aqueductes, fetes edificar per dos fills d' esta Ciutat, generals del imperi romá, coparticipants de la amistat y munificencia del emperador Trajá. Estos barcelonins ilustres eren, Lucio Minicio Natal y son fill Lucio Minicio Natal Cuadronio Vero, tribuno del poble (1).

A igual que á Barcelona, existiren termes en les mes importants ciutats de nostre regió. Sens retreure les prou conegudes de Caldes de Montbuy y Caldes de Malabella, per la especialitat terapéutica de llurs aygues minerals, podem mentar banys romans á Iluro (avuy Mataró) de que parla una inscripció lapidaria coneguda per Finestres (2) y comentada per l' autor d' un treball crítich sobre les fantasies etimològiques de n' Antoni Puigblanch (3), sens precisar hont estigueren.

En la monumental Tarragona, s' han pogut apreciar les runes d' uns banys en la part plebeya de la Ciutat y d' altres en la montanya de damunt lo presidi (4), sense que cap d' ells tingui la riquesa de que, per son mosáich, fá gala la piscina barcelonesa de Minicio Natal.

La indubitable existencia de les termes romanes de Barcelona, ha donat motiu á que d' elles se 'n ocupassen diferents historiadors. Més axis com del aqueducte ne restá debil recort en lo nom de dos carrers, no ha succehit lo mateix ab los banys romans, enganyantse los qui, com Pujades (5), creuhen orientarse seguint les indicaciós dels noms de nostres vies públiques, y colcantlos prop de Santa Maria, en lo lloch de molt antich, conegut per *banys vells*.

Mes los qui s' han ocupat de les termes romanes son pochs, comparats ab los molts que han escrit á propósit del mosáich de Sant Miquel, divagant sobre son objecte y aplicació. Pujades, seguint la opinió de Dionís Geroni de Jorba, creu que foren del temple que á Esculapi edificá en Barcelona lo general romá Spuri Pomponi ó Spuri Pompeyá, al

(1) *Revista Histórica*, any III, nom. 25, pl. 132, Barcelona Maig de 1876.

(2) Finestres: *Sylloge Inscriptionum Romanorum*, pl. 213.

(3) Se publica com a folletí en un setmanari de Mataró un treball ocupantse de la Teoria del doctor D. Antonio Puigblanch sobre Iluro, *Barcino y antiguos catalanes*, haventnos pervingut alguns fragments, sense la portada. En la plana 97 (faltaven les planes 93 á 96) parla d' estos banys.

(4) *Tarragona monumental ó sea Descripción histórica y artística de todas sus antigüedades y monumentos celtas y romanos*, por Juan Francisco Albiñana y de Borrás y Andrés de Bofarull y Brocá. (Tarragona, 1849), pl. 140.

(5) *Crónica universal del principado de Cataluña*, vol. III, pl. 72.

pretendre arbitrar, per aquest mijá, la protecció del Deu mitològich, de qui sollicitava li tornés la salut perduda al ésser ferit en la guerra de Sertori. L'argument de que 's valen per tal afirmació, es, la antiquíssima costúm barcelonina, de tenir lloch, junt á Sant Miquel, lo mercat especial d' herbes, hont anyalment hi anaven á provehir los herbolaris. En axó hi entreveyen la tradició del temple alsát al Deu de la medicina..

Altres autors, mantenen lo criteri de que hagués sigut temple de Júpiter, ab molt poch fonament, y lo P. Florez diu, que si 's tractés de temple d' algún deu gentilich, á judicar per los atributs, havia d' ésser de Neptuni, deu de les aygues.

Per últim, no hi falta qui, en una monografía sobre la antigua obra mosaica, pretengui ésser labor cristiana del segle XII y tal vegada deguda al propi arcángel Sant Miquel. Es un treball de crítica enfarfegada y erudició difusa, que escrigué, en 1765, lo Rnt. Francesch Martí de Prat (1).

No son de la mateixa opinió los autors dels *Recuerdos y bellezas de España*, los qui, tractant del celeberrim mosaich dihuen haver pertanyut á les termes romanes (2), contrariant quantes opinions s' havien sustentat precedentment.

Verament honra á la justesa de criteri dels Srs. Parcerisa y Piferrer haver estat los únichs acertats, en tantes y tant opostes hipotesis sobre lo mosaich de Sant Miquel á qual present desaparició devém dedicar alguns apartats.

Malmés per los cristians al obrir sepultures en lo paviment de la Iglesia, fou, en ses venerables despulles, obgecte de veneració per los barcelonins, en temps moderns, ó de major ilustració. En 1765, feya constar Martí de Prat, la molta gent que «viniendo de otros Países, al instante lo quieren ver por la justa fama de antiguo, singular y misterioso que se ha merecido»

Es vergonyós per lo progrés del segle XX, que tant preuada anti-guetat, trepitxada per les hosts d' Alarich y d' Almagor, sens que la privasen de poder sentir lo cruximent de les ferroses armadures de Jaume I y del emperador Carles V, vegent jorns de gloria que no podrém ovirar en nostre existencia, examinada y estudiada modernament per historiadors y arqueólechs, respectada per invasions y revolucions, es vergonyós, repctim, que s' hagi fós com per art d' encantament en los presents temps.

Son bon ástre començá á enfosquirse en 1868, ab l' acort y subseguent derrocament del temple de Sant Miquel, que la hostatjava. En

(1) *Dissertación sobre la antigua obra mosaica que se admira en el suelo de la iglesia parroquial del arcángel San Miquel, sita dentro la ciudad de Barcelona, etc., escrita por don Francisco Martí de Prat Sacerdote y Doctor en Sagrada Theologia*

(2) Parcerisa y Piferrer, *Recuerdos y bellezas de España*, vol II, pl. 50.

1877, la terminació de les obres de casa la Ciutat la tancà en pregonis soterranis, hont podria encara examinarsé ab la ajuda de llúm artificial. Allí hi permanesqué quinze anys y en lo de 1892, qui les presents ratlles escriu, tingué oportunitat d' arbitrar se transportás al edifici del Parch, per l' Ajuntament destinat á museu arqueológich municipal. La translació se feu en 1893, despenenthi Barcelona tres mil pessetes á fi d' assegurar la sua integritat.

Pro no mancá qui cregués que semblants monuments já de rés ser vien y donant per malgastat tot esforç y trevall, estimés més la propagació de la música en la Capital Catalana, que la divulgació de les belles arts y arqueología. Y axis, sots los auspicis de dos regidors qui, en 1896, cuydaven de la costosa escola municipal de música, quals noms no volém retreure, fou pavimentat ab fusta, lo sol hont s' havia colocat lo famós mosáich romá de les termes de Minicio Natal, ab molt greu de quans aymám la arqueología. Allí está soterrat esperant temps millors ó tal vegada disposantse á sorprende á generacións futures ab una troballa impensada, que podrá servir á algún investigador en demostració de com lo mar, en la época romana, no arrivaria á la ciutadela feta per lo primer dels Borbóls.

Aquesta digresió nos ha anat allunyant de lo que afirmávem, ço es, que lo paviment format de pedretes blanques y blaves, ab tritóns, cavalls maríns, delfíns y altres obgetes de mar, pertenesqué al edifici destinat á termes per los romans y no á cap temple. La prova la tinguerem plena, quan se procchí á la translació del mosáich, del primitiu Hoch hont fou alçat per lo constructor romá, al en que 's trova avuy día. Dessota del mosáich hi aparegué un según paviment senzill, format de pedretes blanques y trets abdós paviments, s' hi trovaren fragmentades les gruxudes canonades de plóm que en altre temps serviren per conduccións y sortides d' aygues y de les que n' encomenarem s' en tregués una trassa per l' arquitecte municipal.

Encara que no siga prova plena pot aximateix tenirse en compte la circumstancia d' haverse trovat, la lápida predita del carrer d' Arlet, en lo vehinatge de la antigua Iglesia de Sant Miquel, per confirmar la existència de les termes de Minicio Natal en l' indret de Barcelona ocupat per lo mosáich.

Dugues paraules sobre qui era Minicio Natal fundador dels banys barcelonins y també dels iluronosos de que avants havem parlat vagament y dels quals Pellicer y Pagés, ne dona algunes noves. Aquest autor al volguerlos situar, fixá sa atenció en la área que á Mataró vá de la plassa de Sant Salvador á la de la Constitució per creure que allí hi hagueren les termes romanes iluroneses, fundades, com dihém, per Minicio Natal y de les que 's te sols un migrat conexement, per la lápida fragmentada que já diguerem feu conixer Finestres (1).

(1) Sospita Pellicer que lo *ductus* que 's llegeix en lo fragment d' esta lápida de Mi-

Lo P. Fita diu d' ell, que en l' any 107 fou consul subrogat, en 108 governador del Africa proconsular quina capital era Cartago; en temps de Trajà (98-117) y d' Adrià (117-138) fou legat imperial, propretor de la Pannonia inferior, provincia militar que donava entrada a la Dacia y tenia per frontera oriental lo Danubi. A Roma se li confià important ofici de policia urbana, com era la vigilancia y direcció de les corrents d' aygua, d' hont ne devallava la seguretat, higiene y comerç de la gran Ciutat. També fou general de dugues legions (1).

Si trovém a Minicio Natal fundant termes per nostre terra, en lo començament del segle II, be 'n podem concloure que la costum de ban-yarse hi seria exòtica y que ell contribuiria poderosament en la sua colonizació y propagació.

LO RECH COMTAL Ó DE MIR

Lo decaïment general que sofrí la civilizació romana implantada a Barcelona, durant la llarga dominació visigòta, portá aytambé un cambi de costums, que, en general esperimentaren retrocés. Sens dubte llavors, l' aqueducte y les termes, se derrocaren, obrintse per l' us del públich los innecessaris pous de la ciutat ante-romana, ó altres de nous hont més hi convinguessin.

Lo caudal d' aygues que de Montcada se llençava a la Ciutat per vies de la canalisació que mená al aqueducte, deví discorrer proper a les muralles de la urbe, al buscar son natural desayguament en lo mar. Los Comtes de Barcelona tractarien d' aprofitarlo útilment, no já restablint l' aqueducte en sa primitiva utilitat, puix tal cosa llavors no s' estilava, haventse acostumat sobradament, los barcelonins, als pous y a les cisternes, sino convertintlo en utilitaria cequia ó *rech*, que regás los camps y mogué les pesades moles dels molins.

D' aquí lo *rech* que, desde llavors, porta lo nom de *Comtal* y en lo segle XI aytambé conegut per *rech de Barcelona* (2) Sa sortida al mar en lo segle IX, s' efectuaría per los volts de la capelleta de Santa María de les Arenes, y junt a les muralles de Llévant, de la predita Ciutat.

---

nicio Natal, se referirá a's *aqueductus* de que 's fá menció en un escrit de principios del segle XVIII compost per Baltasar Pi que parlava del «gran aqueducte d' aygues que te la sua boca a la maytat de la baixada de les Espenyes». «En otros términos pudieron muy bien los dos Nadales, aún morando en Barcelona, ceder un solar que poseyessen en Iluro y convertirlo en público balneario».

En l' espay que creu Pellicer, hi hegué les termes d' Iluro hi aparegueren a mes del fragment de l'epida, la terminació del avans dit aqueducte subterrani y altres importants despulles romanes (*Estudios histórico- arqueológicos sobre Iluro* (Mataró 1887) planes 238 v 272).

(1) *Anuari de la Associació d' Excursions Catalana*, vol. I, pl. 446 (Barcelona 1892).

(2) A. 1050: «ad ipso rego de Barchinona prope ipsos molinos de littoris maris» (Documento nom. III de Ramón Berenguer I, arx. Corona Aragó).

D'aquestes muralles de Llevant, ne conèxem tres noms locals: la torra Ventosa, cap á la porta del castell Vell Vescontal (en la actualitat plaça del Angel) seguidament los murs coneguts per *los Aladins* al comensar lo segle XI (1) y la porta ó castell de les muralles dita del *Rego-Mir* (2).

¿Podem creure, que, á més del rech ó cequia Comtal, hi desaygués en esta part de Barcelona, altre rech nomenat d' en Mir? ¿O bé s' ha de suposar senzillament, que, lo Comte qui feu dit rech *Comtal*, signé lo comte Mir?

Contribuirá á formar exacte' criteri l' estudi general de la época. Per desgracia no conèxem altres construccions semblants á Catalunya, si no es certa cequia, de que, un document del any 964, ab referencia al terme de Cervelló en lo baix Llobregat, nos parla ab lo nom de *rego de miro comite* (3).

Los temps no poden estar més d' acort uns ab altres: lo rech del Comte Mir, á Cervelló, en 964; lo *rego-Mir* de Barcelona, citat en tants documents de la segona mitat del ségle X ab referencia al lloch hont desayguava al mar junt á les muralles, lo rech Comtal, son prova inductible que nos presenta á la figura del comte Mir, baix lo nou y atractivol aspecte de protector de la agricultura, á la que dotá d' importants cequies, la millor de les obres públiques de llavors.

Nos estimém molt més adoptar aquest criteri rasonable, que no creure que la porta y castell del Rego-Mir de Barcelona, degueren son nom, á un palau del fantástich rey Gamir, al qui, historiadors inconscients, posen al temps dels alarbs, com podrien colocarlo al dels romans ó dels goths, puix no hi ha prova hont apoyar sa fabulosa existencia.

Que lo Regomir de Barcelona, era un *rego-mir* y no un *rex-gamir*, ho comprovará la existencia d' un pont en dit *rego* en lo burg de Barcelona, ó siga extra les sues muralles. Una escriptura del any 1016 ho diu ab les següents paraules: «domos quas habebat in burgo barchinone in appenditio ponte de regumiro» (4). Un document del any 1014, mostra al peu del Regomir, la casa d' un pescador, camps de frenal

(1) Vegis lo *Boletín de la Real Academia de la Historia* any 1903, article de F. Flta.

A. 1198 «domos quas habeo infra muros ciuitatis barochinone ad ipsos aladins» (*Ant. Eccl. Cath.* vol II, fol. 118, doc. 434).

A. 1101 «domos quas habebat infra muros ciuitatis barochinone ad ipsos aladins» (*Ant. Eccl. Cath.* vol IV, fol. 23, doc. 87).

(2) Son nombrosos los documents que 'n parlen y no crehem del cas continuarlos. Devém fer constar, que, precedentment al any 951, no havém trovat consignat en lloch lo Regomir de Barcelona.

(3) A. 864: «in terminio de castrum ceruillione et afrontat ipsa omnia que ibidem donamus de oriente in rego de miro comite» (Cartoral de S. Cugat doc. 700). Es sapigut que lo comte Mir regná dels anys 951 al 963 y per consegüent lo rech de Cervelló, datat en 964, s' hauria acabat molt poch avants.

(4) *Ant. Eccl. Cath.* vol. I, fol. 132, doc. 339.

ó ferratge y un camí que voltant les muralles de la Ciutat (1) havia de donar lloch mes avant, al carrer de Basca.

Lo gran be que feu eix rech del comte Mir á la ciutat de Barcelona, no tenim perqué ponderarlo. Los molins á que donava força, eren del patrimoni particular de la casa comtal, per manera que, quan Ramón Berenguer IV hagué fretura de diners per la conquesta de Tortosa, hu dels mijáns que empléa, fou hipotecar, en l' any 1184, los molins del rech comtal als burgeses de Barcelona, los quals mitjançant tan bona penyorá l' hi dexaren la suma que havia mercester, sense recansa (2).

(1) A. 1014: «meo casalicio ab aliquid de curte cum sua fustamina et suo solo et suas parietes suaque ejus pertinentia quod habeo in Burgo foris muro civitatis Barchinonense a parte Rugumir prope ipsos Domo de Bonus homo presbiter vel de Gultredo piscator». Confrontava dita casa: «de parte circi in ipsa Andrina que est in termine de Gultredo; de aquilonis in ipsa via; de Meridie in ferragenale de Regiator: de occidno in istrada publica qui inde gredit per calce de ipsa mura». (Document 113 de Ramón Borrell, arx. Corona Aragó).

(2) A. 1184. Per lo molt interessant que resulta esser l' empenyorament dels molins comtals y altre patrimoni de Ramón Berenguer IV, als burgeses de Barcelona, continuám tot senser dit document:

«Sit notum cunctis quod ego Raimundus comes barchinonensis princeps aragonensis et marchio impignero vobis burgesibus barchinone: magnis et parvis qui in isto prestito eritis, meos molendinos totos novos et veteres preter ipsos de cloto mellis et omnes meos usaticos et omnes meas lendas maris et terrae tam de xpianis quam de sarracenis atque iudeis et totas ipsas chintas et totas meas exitas quas habeo vel habere debeo in barchinona. exceptis meis iusticiis et excepta ipsa moneta ac predictis molinis de cloto ut teneatis possideatis et expletetis iamdicta omnia libere et quiete et sine alicuius contrarietatis obstaculo vos et quoscumque volueritis per nos quousque totum vestrum debitum habeatis inde plene et integriter recuperatum sine vestro engan. Insuper concessio vobis in bona fide mea ut omnia suprascripta faciam vobis firmiter teneri haberi possideri et expletare et quod ego aut aliqua persona per me non faciam vel faciat vobis inde ullam infuriam vel violenciam aliquo modo donec totum vestrum debitum habeatis inde sine ulla diminucione recuperatum quod michi accomodatis in exercitu et in obsidione tortosae. Precipio etiam vobis atque precipiendo absolvo: ut nichil de predicto pignore ab aliqua persona reparari utolari vel anferri sintatis. Facta ista carta III nonas decembris Anno XII Regni ledouici iunioris. S. Raimundi Comes. S. Guilelmi raimundi dapiferi. S. Petri bertrandi S. Arnaldi de lercio. S. bernardi de belog. S. Raimundi arnaldi de uilla de nuis S. Geralli de rupiano, S. Guilelmi de mont cada. S. arberti S. Guilelmo barchinonensis episcopi. S. Sig. .... S. poncii scriptoris qui hoc scripsit per mandatum comitis. Juro ego Guilelmus de mont cada quod sicut superius scriptum est ita teneat comes barchinonensis et nichil inde disrumpat vel frangat per se vel aliquam personam hominis vel femine. Et si aliquo euentu fuerit inde aliquid violatum vel fractum ego iamdictus guilelmus neniam in barchinonam ad decem dies ex quo iam dicti. burgenses aut unu ex illis me inde comonerint vel comonerit, per se aut per nuncium vel per literas et... e non transgrediar collem de infurchatus neque collem de ipsa calata neque ultra unum miliarium extra barchinonam donec quidquid infractum vel transgressum esset restitueretur et rediringeretur ad integrum per deum et hec sancta IIII. euangelia ad laudimium decem vicorum quos predicti burgenses elegerint qui in hoc prestito sint. Isti hoc iurauerunt Guilelmus de mont cada. Petrus bertrandi de bellog. Arnallus de lercio. R. arnaldi de uilla de nuis. Gerallus de rupiano. Arbertus de castel vel. In hoc prestito accomodavit bertrandus marchuz mille et D. solidos. Jóhannes martinus Mille solidos. Eimericus mille solidos. Guilelmus pon: mille solidos. A. adarro cum genere suo DC. solidos. Pere amalrig. et gener eius D. solidos. Filii arnaldi petri de archs D solidos Ermengod de menresa mille cc. Jóhannes tota cccc. solidos».

Arxiu de la Catedral de Barcelona.

Molt se qüestioná, en 1136, entre lo Comte de Barcelona y lo senescal Guillém Ramón de Montcada, per causa de la cequia Comtal, prometent aquest al Sobirá, no empatxarli sempre y quan volgués, portar la aygua del Besós, als molins de Barcelona: mes que axó no impedís d' altre part, la conducció de la aygua als molins de Montcada propietat del Senescal (1).

No 's separá, per ço, lo rech Comtal, de la Corona, puix en 1274, Jaume I concedí á cens, al rector ó beneficiat del altar de Sant Joan construít en Santa Maria del Pí, certa quantitat d' aygua de la cequia Comtal (2).

Lo propi Monarca, en 1279, otorgá als prohóms de Barcelona, autorizació de pasar la aygua que volien conduhir á la Ciutat, per la cequia, ajudant á les despeses lo Sobirá y tots aquells que s' utilisaven de la dita aygua, axís en los molins, com en les hortes y terres de regadiu (3).

En l' any 1266, la aygua del rech Comtal sufri notable perjudici, puix no arrivava als molins vells de la ciutat. Ho motivaren les concessions fetes per lo Sobirá, de construir alguns molins ço es, lo primer *ultra collem de Finistrillis quod est den Peris*, altre á S. Andreu de Palomar, altres, de Benvenist, d' en Carbonell, d' en Bonet, del Bisbe y de Guillem de Lacera, quins particulars, fent regolfar les aygues tirantles á altres cequies, les distreyen de Barcelona y portaven á regadius. Lo rey Jaume I determinat á posar remey radical á aquest dany, sentenciá la desaparició dels molins nous, si be indemnisant degudament als propietaris dels perjudicis que haguessin pogut tenir (4).

Mes avant Jaume II, en 1326, anulá lo privilegi alegat per alguns particulars de poder anar als molins ab animals propis llurs.

En les males condicions en que discorrien aquestes aygues, no es possible tenir conexement dels perjudicis que ocasionaren á la sanitat de Barcelona. Consta, emperó, que, en l' any 1378, inficioná les cases del portal Nou per hont passava (5); axís com que, en 26 de Setembre de 1499, hagué de prohibirse que 's tirasen ventres, budells y altres despulles ó carnases, en lo Rech Comtal. Tres segles no foren suficients á posar remey á semblants danys; puix lo Consell de la Ciutat, en l' any

(1) *Colección de documentos inéditos del archivo general de la Corona de Aragón*, vol. IV plana 45.

(2) Registre 19, foli 192, arx. Corona d' Aragó.

(3) A. 1279: *placet nobis quod vniversitas proborum hominum barchinone cum suis sumptibus adducant aquam ad Ciuitatem barchinone per predictam Cequiam et quod nos contribuamus in expensis quod fient in adducendo dictam aquam juxta utilitatem quam nos habemus de predicta aqua. Ita videlicet quod omnes illi qui utuntur dicta aqua siue in molendiis siue in rigando vel aliis contribuant in predictis expensis juxta utilitatem quam habent de predicta aqua et satisfaciunt uoluntati nostre super contencione quod est inter nos et eos ratione predictae aquae.* (Registre 42, fol. 125, Arx. Corona Aragó).

(4) *Diversorum secundus* folis 244, 245 y 246, arx. municipal de Barcelona.

(5) *Rúbrica de Bruniquer*, vol. III, cap. 61, fol. 196.

1681, tractava encara d'evitar se tirassen gats y cans morts, en les aygues de la cequia (1).

Tenim altres curioses noves del rech Comtal dels segles xiv al xviii, obrants en l' arxiu municipal de Barcelona, referents á obres en la cequia, adquisicions de molins per la Ciutat, construcció de rescloses al Besós, aprofitament de la aygua de la cequia per regar les primeres plantacions d' arbres de la Rambla, etc., etc. Lo ferne relació detallada, ocuparia una extensió major de la que volém donar al present article y com per altra part, aquell á qui convingan majors detalls, facilmente los trovará, crehém sufficient transcriure les anotacions, que dexá consignades en la sua Rubrica, l' escrivá racional de la Ciutat n' Esteve Gilabert Bruniquer.

«En l' any 1336 foren edificats los molins nous perque los vells no hastaban de dar compliment y los Administradors del Hospital den Pere Desvilar pretengueren nos podian fer per lo dany quen rebria son molí e per ço a 15 de Janer 1338 lo Procurador fiscal del Rey y los hercters de dits molins nous donaren una petició en Consell de cent demanant que lo hospital cessas dita demanda.

«A 23 de Desembre 1377 lo Consell cometé á Consellers derrocassen los molins den Malla, perque la aygua causava mala salut y també derrocassen lo molí de Bertran Çamuntada.

«A 15 de Noembre 1378 lo Consell deliberá comprar los molins de Andreu de Malla y de Guillel Çamuntada per evitar la infecció y corrupció del Rech cubert que per dins Ciutat venia fins al Pont den Canderá, que causava que aquellas partidas del Portal non eran desabitadas y donan forma com se ha de pagar sens dany de la Ciutat.

«A 30 de Agost 1379, com la Ciutat hagues comprat los dits molins per derrocarlos, tractan en consell de ques fassan als Molins de Sant Pere que son del Hospital den Pere Desvilar dos molas mes y de crexer lo Casal.

«A 26 de Juliol 1386 albará del mestre racional en orde á la compra de la Ciutat dels molins reals. *Diversorum* 4^{ns} fol. 310.

«A 13 de Maig 1393 lo Consell de cent delibera pagar a la Abadesa de Sant Pere 4000 sous per las duas rodas del molí den Malla que foren transportadas al molí de Sant Pere.

«A de Juliol 1395 fou feta la resclosa á Besós per pendre la aygua del rech reyal y las horas la Ciutat era Senyora dels Molins reyal.

«En lany 1396 la Ciutat feu adovar y reparar la Riera de Horta que es sobre lo rech reyal que es de la Ciutat vers la partida ó loc devant la torre de Ramón Botella.

«A 12 de Setembre 1397 deliberació sobre la venda fahedora al Hospital de mitg cortá de forment quis rebia sobre certs Molins, alou de la Ciutat.

(1) *Rubrica de Bruniquer*, vol. III, cap. 70, fol 127.

«A 13 de Mars 1404: Provisións de Consellers com á Señors dels Molins Reals á favor de la Abadessa y Convent de Santa Clara, sobre certs censos que cessaban de pagarli, ordenant que li fossen pagats. Diversorum 3us foli 101

«A 24 Febrer 1405 se delibera la despesa de la aygua de Ripollet per metre-la al Rech Condal, costa 300 florins y ab altra deliberació feta á 28 de dit, se veu que la despesa fou 400 florins.

«A 5 de Juny 1412 foren pagades per fer una resclosa á Besós per defença del Riu y pendre la aygua del Rech Condal 82 lliures 10 sous.

«A 9 de Desembre 1417 apoca del Clavari de la Ciutat a Antoni Çabastida alias Hostalrich de 13 lliures 10 sous per sens del moli nou que es en lo Casal nou nomenat de Soler y del Moli terçal en dit Casal, ques tenen en alou de la Ciutat succehint al Senyor Rey.

«A 15 de Mars 1418 Jaume Gilabert loha y aprova la servitut de son camp que los Consellers se havian presa de dit camp á obs del Rech Condal.

«Los Molins reyal's foren venuts á la Ciutat per lo Rey en Pere mitjançant carta de gracia y foren remuts y restituys al Batlle General á 12 de Noembre 1428. Vide lo Dietari.

«A 10 de Febrer 1440 Consell sobre la compra dels Molins Reals per preu de 20.000 florins.

«A 15 de Febrer 1449 requesta de Consellers ab lletra del Rey al Batlle General perque no arrende los molins reals per las vexacions feyan al Poble.

«A 25 de Febrer 1450 lo Batlle General demanava que la Ciutat procurés que tots los molins vinguessen á una unitat y lo Consell resolgué no convenia perque lo Poble ne sería mal servit, empero á 27 de Noembre fou deliberat que tots los molins del Rey y de hereters y del Hòspital den Pere Desvilar fossen mesos en un regiment.

«A 16 de Agost 1452, los Consellers Senyors de Sabadell scriuen al Batlle de Sabadell fassa crida prohibint lo regar, á fi que la aygua puga venir á Barcelona als Molins per la gran necessitat ni havia tambe scriuen al Paborde Major de Sant Cugat de Vallers, que fassa que la Riera de Ripollet puga entrar en lo Rech Condal.

«A 30 de Agost 1457, resclosa de Besós, se tracta de ferla de argamassa y van á Moncada per regonexer lo loc hont se devia fer y á 16 de Noembre se diu que lo Batlle General hi daría 2000 florins y los hereters 1000 y que la Ciutat hi donas 30.000 florins.

«A 17 de Setembre 1460, fou deliberat fer la Bassa foral Portal del Carnelatge vuy apellat ab aqueix nom, perque les hores noy havia portas.

«A 26 de Juny 1473, perque los Consellers despenien excessivament en las anadas que feyan cada any una jornada per visitar lo Pont de Senboy y altra jornada la via de Moncada per visitar lo Rech

y altres aparatos de les aygues, deliberaren no poguessen despendre sino fins en 10 florins valents 5 lliures 10 sous.

«A 24 de Abril 1475, perque la Ciutat no rebia res de les Rendes de la Batllia General perque no bastaven a pagar los Censals vells y axi la Ciutat no podia esser satisfeta de sos censals y Mossen Jaume Fivaller havia obtengut, que donant ell 300 lliures al Rey li feye stabliments de certs molins y asso nos podia fer sens consentiment de la Ciutat per ço ho proposaren en Trentenari y digueren que pujas al de Cent.

«A 11 de Mars 1491 deliberan que lo Rech Condal que robie lo Moll vage per lo loc hont costumava passar y a 13 de Maig deliberaren quel fassan girar la via del vall fora la muralla.

«A 10 de Noembre 1518 capitulació entre Concellers y Batlle General sobre posar en unitat y en companyia los molins de Sant Pere y Reals.

«A 4 de Abril 1525 se tracta de fer companyia de tots los molins per temps de sinch anys.

«A 26 de Juny 1529 per estretura de ayguas la Ciutat embiava a molre a Molinderey, Sabadell y altres parts y per ço lo Batlle General maná tapar les fibres del Rech Condal: Vide lo Dietari.

«A 15 de Desembre 1530, Consell ab ques declara que la Ciutat licitament havia pogut fer la securada del Rech Condal com a creadora sobre los Molins Reals y perque era interes del be públich y que la despesa se li devia fer bona y que lo Clavari ho cobra y reba dels preus dels Arrendaments y fou lo gasto 3168 lliures 8 sous 10.

«A 7 de Octubre 1535 se tracta y procura com a cosa que conve posar en comunitat los molins dispensant pro hac vice la ordinació queu prohibeix.

«A 9 de Abril 1578 se tracta de mudar lo Rech Condal y ferlo exir al Portal del Carnalatge perque quant hi ha maror, no dexa entrar la aygua del Rech a la mar y fa gran dany perque se scampa pel Pla den Lull y la Ribera y en lany 1606 se feu dita obra del Rech yl feren que isques per lo carrer de Santa Clara, empero no rehisque perque la aygua trobá aquell pas massa alt y axi va per lo mateix alveo que abans.

«A 23 de Abril 1583, regalia contra los qui impedien la aygua de Bcsós no arribás a Barcelona.

«A 13 de Juny 1584, deliberació de reparar la resclosa.

«A 14 de Juny 1584, Consell de Cent perque los Canonges de la Seu havien desfeta la resclosa del Rech Condal perque la aygua anés al seu moli de Santa Coloma de Gramanet.

«En lany 1586 embiaren embaxada al Rey demanantli inter alia venés a la Ciutat los Molins y cops.

«A 25 de Juny 1591 deliberació de traure lo rech de Ripollet qui passa a Moncada a debit dels molins reals.

«A 6 de Setembre 1646, en Concell de Cent se tracta de adobar la

resclosa del Riu de Besós, pera evitar lo dany á la Torre del Cap del Riu.

«A 24 de Noembre 1676 foren deliberadas pagar 40 lliures per lo preu fet de fer un rech en lo Arenal desde Baluart de Llevant á la mar á efecto que per dit rech discorregues la aygua del Rech Condal que vá per dintre lo vall y lo mateix die foren deliberadas pagar 33 lliures per la entrada de un establiment fet per la Batllia General á la present Ciutat de poder tenir lo empriu de rentar y netejar las tripas dels Bestiars de la Ciutat en lo dit rech, á cens de 2 sous annuals, lo vn per lo cens y lo altre per la Amortisació y á 31 de Juliol 1682, en Concell se tracta lo mateix.

«A 20 de Agost 1677 fou deliberat ferse vna Caseta al trastallador que es devant Sant Agusti, per lo qual emboca la aygua del rech á la Clavaguera mestre del Carrer den Gensana, fentse porta en aquella á fi que se pugui tancar en clau.

«A 21 de Abril 1682 en Concell de cent se tractá de fer nou lo Pont del Rech Condal y á 4 de Juny foren deliberades pagar 86 lliures 13 sous 3 per la primera paga, etc

«A 2 de Juliol 1703 en Concell de Cent se tracta de fer vna fibla en lo Rech Condal pera conduhir la aygua pera regar los arbres de la Rambla y á 12 y 14 en Concell se tracta lo mateix y á 13 y 22 de Agost en Concell se tracta lo mateix y á 5 y 7 de Setembre en Concell se tracta lo mateix y lo dit die 7 en lo Manual se troba la acta de preu fet de dita obra y á 12, 14 y 27 en Consell se tracta lo mateix y á 10 de Noembre en Consell se tracta lo mateix y á 24 en lo Manual se troba altre acte de preu fet y á 28 en Concell se tracta lo mateix y á 27 de Desembre en Concell se tracta lo mateix y á 12 de Janer 1704 en Concell se tracta lo mateix y á 30 en lo Manual se troba lo acte de venda de la Caseta dels Anamorats y lo mateix dia en Concell se tracta lo mateix y á 22 de Setembre en Consell se tracta lo mateix y á 4, 9 y 23 de Octubre en Concell se tracta lo mateix y á 16, 21 y 30 de Noembre en Concell se tracta lo mateix y á 10 de Desembre en Concell se tracta lo mateix y en aquest dia en lo Manual se troba vn acte de Preu fet de fabricar una Caseta prop la muralla de la torre de Sant Sever y fer vn rech clos desde dita Caseta fins al cantó de la Vniversitat per conduhir dita aygua y á 23 de febrer 1705 en Concell se tracta lo mateix y á 17 de Juliol en Consell se tracta lo mateix y á 25 de Janer 1706 en Concell se tracta lo mateix y á 16 de Juny 1707 en lo Manual se troba altre acte de Preu fet y á 13 de Setembre en Concell se tracta lo mateix y á 26 de Noembre en Concell se tracta lo mateix y á 29 de Noembre 1709 en Concell se tracta lo mateix.

«A 13 de Febrer 1712 en Concell de Cent se tracta de la venda feta per lo Rey á la present Ciutat dels Molins y altres cosas y á 20 en Concell se tracta lo mateix y á 21 de Juliol en Concell se tracta lo mateix y á 15 y 22 de Octubre en Concell se tracta lo mateix y á 11 de febrer 1713

en Concell se tracta lo mateix y á 10 de Maig en Concell se tracta lo mateix.

«A 7 de Febrer 1712 se troba lo acte de possessió dels molins reals donada per lo Procurador fiscal Patrimonial de la Batllia General á la Ciutat.»

La cequia Comtal, tenia adscrit un empleat qui cuydava de tenir en condret la sua boca ó sortida á mar. L'ofici feu enveja á hu dels oficials de la Ciutat, al escrivá de les obres, qui profitantse de la mort del qui lo servia, en 1494, se'l feu adjudicar ab son acostumat salari (1). Ab semblants combinacions no hi solia guanyar lo servey mu-

(1) Concell ordinari del 28 de Febrer 1494.—Item hi fench proposat com en puix de roda qui tenia carrach per la Ciutat en condret lo rech de mar era passat daquesta vida e per ço couenia en lloch de aquell esserhi elegit altre. E per que era vist per ells dits Consellers que dit offici era mes condescant esser exercit per lo Scriva de les obres de la Ciutat per diuerses respectes que no per altres; e tenia carrach de coses no pertanyens a son offici en les quals donane bon recapte sens satisfacció alguna que no'la era feta. Per ço proposauen en dit concell que si á aquell era placent lo prouehis del dit exercici ab lo salari acostumat esserhi donat de V lliures quescun any.»

Lo Concell axis ho aprová, donant lloch á que segurament en Puig de Roda presentás lo següent escrit als Consellers:

«Magnífichs Sors. e de molta magnificencia.—A noticia den pere escrina de les obres de la present Ciutat es vengut que en lo consell ordinari darrerament celebrat en la consellaria prop passada cens ell esser oyt seria stat priuat del offici de tenir en condret la bocha de mar del Rech condal lo qual officis de poch valor pero en mix al offici sen hi tots los pesca de son offici han tengut e regit aquell Segons en los comptes de les obraries de X, XX, XXX anys hi de tant que no es memoria en contrari se pot veure hi com de dret sia que nengu no deu esser priuat de sa possessio cens coneguda de dret e cens que no sia hoyt esta en mirar dels qui en tal han votat sino que creu que cansats per esser ora tant tarde per acabar dit consell hi no esser detenguts ho han portat axi hi ab pensament que los del dit consell hi los altres del present consell medurament miraran en esta cosa ocorra hi suplica als dits consellers e consell que sia placent reuocar cassar hi anullar la deliberació feta en dit consell de trenta sis hi aquella hauer per nulla com se sia feta sens hoyr la part o sens ninguna informació rebuda de la negligencia o culpa que es stade imposade al dit scriva de la qual culpa es molt cert dit pere mani es fora. Per ço suplique lo dit scriva sia manat pendre informació silos casatiments del pla den lull des de que lo moli armuser es stat enderrochat per los obres passats lo dit Rech ha rehinflat ni ha vplertes les causes de aygua. Com sia veritat que ans de enderocar lo dit moli sentiam aqueux dan a causa del dit moli e no á causa de la negligencia imposade al dit scriva com si a causa sua aquest any hageren vist hi sentit anug los dits casatiments a causa de les moltes aygues son estades. E lo dit Rech es vengut gros hi com los obres tinguen facultat de mirar sobre los menistres de la obreria hi si negligencia posen en los dits officis hi posen a despeses llurs altres persones qui fan dit exercici hi seria dar causa de priuar als dits obres de dita juradiació. E com lo salari de dit offici se pach del ordinari E com lo dit offici ensemps ab lo del scriva sia estat donat anen franci vidal scriva de les obres per lo consell de trenta sis celebrat a XXVII de febrer any Mil CCCCLXXXIII ab los matexos drets hi pertinencies sia stat reuésita dels dits officis lo dit pere martí notari vuy de dites obres en lany de la consellaria de mossen dionis miquell e obraria de mossen Juanot des torrent per no esser mes prolix ni detenir als magnífichs consellers e consell se dexa de dir lo que mes se poria. Sols suplica que sia prouehit per lo dit consell com de dalt es suplicat hi sera seruar la practica e costum de llurs antipessats que nunca als officials hi menistres de dita casa han despoliats de llurs officis cens coneguda de dret hi ab tal confiança lo dit scriva recorra als dits magnífichs consellers e consell que purgaran llurs consciencies hi apres de tants

nicipal, com tinguerem ocasió de fer veure ab motiu d' altre fet per l' istil, referit en nostre monografia sobre *Lo Montjuich de Barcelona*.

La cequia Comtal sufri les conseqüències del allunyament y falta d' aygues, en los temps en que lo caudal superficial del Besós, s' escur-sá fins al punt present, que, sols hi corren per damunt aygues, en anys abundants de pluxes. De manera que ha sigut necessari moder-nament practicar diferents treballs de mina per alimentar, ab les so-terranias del riu, la antiquíssima cequia barcelonina.

Pí y Arimón en 1854 y Moner en 1903 (1), nos han donat compte d' aquestes obres, copiant les inscripcions commemoratives, posades en la mina en 1778, quant se construí essent intendent lo Baró de la Linde, y en 1822 y 1838, en que s' allargá, á causa de noves necessitats. Des-de llavors, una Junta mixta en la que hi tenen participació les dife-rents entitats interessades, cuida de la administració de dites aygues y cequia.

Lo creximent de la moderna Barcelona ha convertit en edificis la major part dels conreus que s' extenien del peu de ses derrocades mu-ralles al terme de Palomar. Y en estos derrers temps, al desapareixer molins y regadius sustentats per la vella cequia Comtal, per lo *rego Mir* del segle x, al perdre aquesta, sa primitiva utilitat, s' imposa do-nar altre profitament á ses aygues.

La futura utilitat que prestará la cequia Comtal, no pot esser altre que netejar y sanejar les cloaques de Barcelona, aquest padastre de nostre progresiva Ciutat, que, quan se l' hagi pogut treure de sobre, l' acostará d' alguns kilometres á lo restant de la Europa civilisada, com ha dit molt bé lo Sr. Sellés en cert treball darrerament publicat sobre aquest tema (2).

BANYS PÚBLICHS DE LA EDAT MITJANA

Lo burg ó reval junt á Santa María d' *extra muros civitatis Bar-chinone juxta litore maris*, com l' anomenava un document del any 1018 (3) començá á poblarse en lo segle xi, envoltant á la capella y á uns banys emplaçats en son vehinatge, en los que, sens dubte se procurava utilisarse de la aygua del rech Comtal que hi passava prop.

Aquests banys, á les derrerries de la Edat Mitjana reberen lo nom

---

serneys ha fets a la dita Ciutat lo premi de aquells hi satisfaccio no sera spoliarlo de llur offici. Et licet, etc.» (*Cartas Comunas Originales 1440, arx. municipal de Barcelona.*)

(1) Vegis lo *Diario de Barcelona* del Maig de 1903, plana 5937, *Apuntes históricos sobre la acequia condal.*

(2) *Saneamiento y mejora de Barcelona su aplicación al desvio y aprovechamiento de la acequia condal*, per Salvador Sellés y Baró; publicat en la *Revista de la Cámara Mutua de la Propiedad*, any I, pl. 58 (Barcelona 1903).

(3) Document nom 4 de Ramón Berenguer I. (*Arx. Corona Aragó*).

de *vells*, per antonomasia d' altres banys coneguts per *nous* y de qual construcció y origen ne conexem alguna cosa.

Migrades despulls dels banys *vells* de Santa Maria, se conservaren fins á les derreríes del segle XVI, segons explica Pujades (1). Lo carrer hont estigueren situats, encara subsisteix, ab la reduida amplada que tingué en los temps en que s' hi anava á pendre banys, ço es, nou cents anys enrera.

De consemblant manera se parla encara á Barcelona del carrer dels banys *nous*, per mes que en tal carrer sols s' hi banyin los que tingan banyera á casa seva y derrerament resultes sarcástich aplicar al edifici lo calificatiu de *nou*. En nostra Ciutat los llochs que 's diuen *nous*, tals com la plaça *Nova*, lo portal *Nou*, lo carrer *Nou* de Sant Francesch, etc, solen comptar llargues centuríes d' existència. Y certament, que, si tots estos llochs *nous* son prou vells, á tots los guanya-va en antiguitat, los banys *nous* del call juich.

No tant sols eren les aygues patrimoni de la Corona, en nostre Principat, si que també ho foren los banys, existents en les principals ciutats de Catalunya, indubtablement com á llegat de les costums y civilisació sarrahina. Quan Lleyda fou conquistada als sarrahins, hi havia uns banys públichs, los quals crehem subsistien en les derreríes del segle XV (2). Així mateix á Balaguer, en l' any 1156, existia, la casa dels banys, en una de ses places (3). També de molt antich tenia Gerona sos banys, destruits per los francesos al finir lo segle XIII y donats per lo Rey, en 1294, á Ramón de Cayolá, á condició de reedificarlos (4). Aytambé á Tortosa, en lo segle XIII, en lo concambi fet entre los Templers y lo Rey d' Aragó, en 1294, foren cedits al Sobirà los banys de la Ciutat. (5).

Que los banys eren de la Corona ho vegém en lo regnat de Jaume I,

(1) «Y hará cosa de treinta años que en aquella calle, á mano izquierda, caminando á la dicha iglesia de Santa María, á la mitad de la calle se hallaban aún los vestigios de aquellos baños». (*Crónica universal del principado de Cataluña*, vol. III, pl. 72.)

(2) Al senyalar lo curs d' una processó á Lleyda, en l' any 1494, se diu «e la processó que tir per los banys al carrer den Amiguet que es lo carrer hon sta Jerda». (*Villanueva, Viaje literario á las iglesias de España*, vol. XVII, pl. 263.)

(3) A. 1156.—En la donació que feu Guillelm de Ponts als templers de Gardeny de lo que havia rebut de son pare á Balaguer, s' hi llegeix «in ciuitate balagueri scilicet plateam que est in eadem ciuitate cum omnibus sibi pertinentibus que tenet á domo balnearum usque ad ortum Berengarii Geraldii». (*Cartoral dels Templers de Gardeny*, fol. 34, doc. 65. Arx. de S. Joan de Jerusalem á Barcelona).

(4) *Gratiarum II*, foli 93, arx. de la Batllia del Royal Patrimoni á Barcelona.

(5) A. 1294: «Item conuenunt quod dictus dominus Rex in cambium balnearum alfand' e Dertuse det et concedat absolute in perpetuum dictis fratribus (1)am partem et totum jus et dominium et jurisdictionem quam et quod habet et habere debet quomodo in Castro et hominibus de Ollers». Lo castell d' Ollers se trovava situat on la conca de Barberá. Se torna á parlar dels banys al senyalar algunes propietats dels templers á Tortosa, ab estes paraules. «Item duas domos afrontantes cum caldaria balnearum et in viis publicis Item tres patis sive solars domorum juxta ceniam balnearum». (*Colección de procesos—Legajo 1.º* anys 1291 á 1303 folis 17 y 18; y *Legajo 4.º*, Arx. Corona Aragó).

qui concedí en l' any 1270, autorisació á un particular per construir uns banys dintre la sua propietat (1). Aytambé lo mateix Sobirá en 1268, feu donació dels banys de Çaragoça, á un tal Ramón Elies (2). Y en 1273, trovantse á Murcia, ctorgá los banys d' Algecires á Mestre Joan, son cirurgiá (3).

Sentada ja la hipótesis de la preexistència á Barcelona dels banys de Santa Maria, passém á tractar dels que judicám posteriors y que per ço reberen lo calificatiu de *nous*, dels quals n' ha pervingut la manera y forma com se fundaren.

Segons está ja indicat, eren, los banys, una regalia de la Corona. Ramón Berenguer IV, en l' any 1160, determiná explotarla en companyia del alfaquí Abrahám qui sembla fou axis mateix conegut per Bonastruch. No redubtá lo nostre Comté, de fer societat ab un israelita, per manera que, al concedirli lo sollicitat permís, de construir nous banys á Barcelona, en lo vehinatge del call juich ó barri hebraich, se reservá dos terceres parts de les ganancies dels banys, constituint una verdadera societat mercantil entre ells dos. Lo contracte de societat, no pot ésser mes interessant, per les costums del segle XII, mostrant com nostres Sobirans no desdenyaven entrar en empreses industrials que poguessen augmentar son patrimoni, encara que s' haguessen d' associar ab una persona pertanyent á la proscrita y denigrada raça israelita.

Ramón Berenguer IV possehia en les afores de les muralles de Barcelona, junt al castell Nou Véscomtal, un hort que havia adquirit d' un tal Pere Ricart. La situació del hort semblava molt á propòsit per establir uns banys en lo *burg ó ensanche* del segle XII y l' alfaquí Abrahám emprengué la sua construcció y explotació d' acort ab lo Sobirá y ab les condicions següents. La tercera part de les ganancies seria del alfaquí y les altres dos terceres parts del Comte. La construcció dels banys y adquisició de banyeres, vasos, galledes y demés aparells á obs dels matexos, *sive de ipsa cenia*, se pagarien entre ells dos á prorrata y en igual proporció que les ganancies. Finalment se comprometé Ramón Berenguer, á no concedir permís á ningú més per edificar altres banys á Barcelona, evitant axis competencies y assegurant donchs los beneficis dels banys de junt al barri juich. (4)

(1) Registre 14, foli 107, Arx. Corona Aragó.

(2) Registre 16, foli 183, Arx. Corona Aragó.

(3) Registre 19, foli 96, Arx. Corona Aragó.

(4) Si be no es inedit, per haverlo publicat Villanueva en son *Viaje literario á las iglesias de España* (vol. XVIII, fol. 294), per ésser molt interessant y únich en la sua especialitat industrial, continuém lo contracte del 1160, entre lo Comte y l' alfaquí Abrahám.

«In Dei nomine. Ego Raimundus Comes Barcinonensis, Princeps Aragonensis et Marchio, dono, laudo atque concedo tibi Alfachino nomine Abram, ut construas et edifices et plantes balnea in ipso meo orto qui mihi accidit de Petro Ricardi. Et propter labores et missiones, quas in ipsa plantatione et constructione balnearum feceris

Després de mort l' alfaquí Abrahám, la sua filla Druda, Aztay Leviatorga y Salomon Leviatorga, fills llurs, vengueren á Guillém Durfort sos drets alodials en los banys del castell Nou, per tres mil sous barcelonesos. En la venta hi comprenien totes les plantacions, trevalls, despeses, edificis y paraments pertanyents als banys, que, per compra, obtingué previament, son antecessor, del comte Ramón Berenguer IV.

Al ensemps que portava á efecte aquesta adquisició, Guillém Durfort, personatge de notoria importancia á les derrerries del segle XII, arbitrà del Rey d' Aragó, no sols la confirmació de la compra, sino *propter multa servitia quae Domino Patri nostro illustrissimo Regi felicis memorie contulisti et mihi cotidie confers*, que li fossen donades les dugues parts de dits banys y construccions, que, com sabem pertanyien á Ramón Berenguer IV y per tant heretá son net lo rey En Pere (1).

D' hont era procedidora la aygua d' aquets banys, no ho diu cap dels tres documents. En lo del 1160 hi pot aludir la expressió *sive de ipsa cenia*. Si en realitat fós per sinia la manera com s' extreya del pou la aygua, com apar indubtable aludiria als catufols, alguna de les expressions *cubis*, *vassis* ó *galletis*, del propi document. La mateixa situació dels banys á nivell molt mes baix que 'l plá terrer, si no prova gran cosa, pot confirmar, que la aygua no arriparia á gran altura y per tant que be podia esser extreta de pou ab lo treballós aparell dels catufols d' una sinia.

A la breu y vulgar descripció de dits banys donada per Pujades, segons los havia vist al començar lo segle XVII (2), ne seguí altre de Bo

---

dono tibi et tuis tertiam partem in iam dictis balneis. et in omnibus que aliquo modo inde exierint ad omnem voluntatem tuam exinde perficiendam per secula cuncta. Cum autem iam dicta balnea fuerint edificata, et ad balneandum plenissime preparata quicquid exinde ibi fuerit opus de cubis, de vassis, de galletis, de mandilis, de caldariis, de parietibus balnearum, vel de toto edificio sive de ipsa cenia totum mittatur et detur inter Comitum et Alfaguimum scilicet, ut Comes mittat duas partes et Alfaguimus unam. Et sic fiat omne opus inter eos. Insuper ego iam dictus Raymundus Comes Barchinonensis dono tibi prefato Alfaquimo ut nullus alius faciat balnea in Barchinona. Facta ista carta quinto idus junii anno vicesimo tertio regni Ludovici Junioris. — Sig. Raymundi Comes. — Sig. Joannis Martini. — Sig. Bernardi Marcutii. — Sig. Guillelmi Raimundi Dapiferi. — Sig. Raimundi de Podio alto. — Sig. Arberli de Castrovetulo. — Sig. Poncii scribe qui hec scripsit super presibus litteris in linea quarta die et anno quo supra.

(1) Los dos documentos del 1160, los publicó á continuació del precedent, l' autor del *Viaje literario*. A més n' havém vist transllats antics en lo *Gratiarum II*, foli 191, del arxiu de la Batllia del Royal Patrimoni á Barcelona, d' hont crehém ho copiá Villanueva.

(2) Es remarcable en la descripció de Pujades (*Coronica universal del principado de Cataluña*, vol. III, pl. 72) que precisa lo lloch hont se trovaren situats: «estaban en la calle que hoy se llama *de los banys nous*, cerca de la Iglesia de nuestra Señora del Pino, que va desde el pie de la bajada de Santa Eulalia á la Boqueria. Y allí, casi á la esquina, están aún las estancias de los baños, las pilas y otras cosas que dan señal de esto. Estaban mucho debajo de tierra, todos cubiertos de bóveda gorda con diversas

sarte, en 1786 (1), qué 'ns explica com los marbres d' cix edifici, anaren á parar á la iglesia de Bethlem; y derrerament, en 1848, altre mes detallada y técnica deguda al arquitecte barceloní Antoni Rovira y Trias, qui, avants de desapareixer dits banys, en l' any 1834, ne traqué un dibuix y les anotacions que condensá en los dos següents apartats (2):

«Esta pieza era un cuadrilatero de 42 palmos de lado y en su centro habia un pórtico, también cuadrado, de 18 palmos de lado de centro á centro de columna. Este pórtico constaba de 12 columnas, esto es de cuatro á cada lado. La bóveda que circunía el pórtico era de cañon seguido y los cuadrilateros de los cuatro ángulos estaban cubiertos con bóveda vaída; la del centro era un cono truncado con unas aristas que formaban como una estrella, de modo que la base superior de dicho cono estaba abierta por donde entraba la luz de esta sala y los cuatro ángulos venian á formar unas pechinas. Estas bóvedas estaban construidas con una mezcla de argamasa y cantos rodados del tamaño de una avellana y eran tan sumamente sólidas, que cuando las derribaron por orden de su propietario, en el año de 1834, al objeto de construir un nuevo edificio de alquiler, fué preciso ejecutarlo á golpes de mazo que daban varios hombres con todas sus fuerzas.

«Las doce columnas eran de mármol blanco, y se conservaban algunos vestijios que parecian ser del pavimento. La ventana con reja que representa la lámina, daba á la calle, la cual es doce palmos más alta que el nivel de dicho vestibulo, á causa, sin duda, de la superposición de las capas de tierra que desde aquellos tiempos se irian deponiendo, según se infiere de la rampa modernamente formada que sirve de bajada.»

---

columnas como un claustro; el cual en lo alto remataba en figura de simborio, por el cual entraba la claridad.»

(1) De la descripción de Bosarte, se valgué Pi y Arimón en 1854, al dir: «En la casa que forma la esquina de la calle de los Baños Nuevos y de la Bocaria existían unos Baños Araábes ó más bien de la escuela arábiga, construidos acaso en tiempo de los Condes de Barcelona. Otros los hacen Romanos. Bosarte, que dá una buena descripción de ellos, tales como se hallaban cuando los visitó (1788), dice que ocupaban la caballeriza y parte del corral de la referida casa. Los restos más notables consistían en un sudadero en figura de templo, cuya cúpula estaba cortada hacia dentro en triángulos y sostenida por doce columnas de mármol blanco, cuyos capiteles no tenían labor alguna. La cúpula terminaba en un agujero en forma de estrella, por el cual entraba la luz. A la izquierda yendo al corral, veíase contra la pared un canalón seguido hecho de argamasa de cal y chinarro por donde el agua iba al baño. Algunas columnas que sostenían unos arcos antes de entrar en el sudadero parecían restauradas. Conociáse que el resto del edificio era un claustro y uno de sus cuatro lados lo que entonces servía de caballeriza. Las bóvedas, paredes y la cúpula del sudadero estaban enlucidas de estuco: el pavimento era todo de mármoles, de los que se extrajeron muchos y se llevaron á la iglesia de Belén. Las puertas, aunque tapiadas, daban á entender que el ingreso principal del edificio estaba en el lugar que actualmente ocupa la calle de la Bocaria» (*Barcelona antigua y moderna*, vol. II, pl. 370).

(2) El museo de familias ó revista universal, vol. I, any 1848 pl. 95.

CONDUCCIONS DE FONTS MITJAEVALS

A les derrereries del segle XIII s' inicià una corrent de portar aygues de fonts a les ciutats. A Barcelona, los frares Predicadors, en l' any 1263, tractaren de conduirhi una mola d' aygua potable, permetentlos-hi, lo rey Jaume I, passar per los paratges hont millor los hi aparegués (1). Aximateix a Figueres, en l' any 1280, hi foren transportades altres bones aygues de mina (2).

La ciutat de Barcelona en l' any 1303, tractà de veure quines obres hauria de fer per conduir unes aygues que sortien de la montanya de Montjuich (3).

En nostre monografia *Lo Montjuich de Barcelona* (4) publicàrem un bar mostrand com en 1314, en lo portal de la Boqueria, mes proper a la montanya, hi rejaven fonts d' aygua de Montjuich. No seria abundant dit caudal, puix los Concellers privaren que 'n sigués presa aygua per fer tinta *ne altre empriu, sino sol per son beure*.

Essent, dit caudal d' aygua, insuficient a les necessitats de les industries dels barcelonins, es natural se preocupassen tot seguit de la obtenció de manantials mes abundants, designantse com a més a propòsit, los de la montanya de Colcerola, lo Tibidabo actual.

Diuen los autors, que la mina de Colcerola, fou descuberta casualment per un Fivaller, cassant a la montanya. Qual fet s' ha prèntengut commemorar en la font de la plassa de Sant Just, inaugurada en 1367 (5) al esculpirhi un falcó en lo frontispici.

Aprovada la conducció de dites fonts, les obres se realisaren en los anys de 1351 a 1355. Dels comptes del any 1351, ne deduïm, que llavors se trevallava en la construcció de la mina (6) y en l' any 1355, ja rajava dita aygua en les fonts del Call juich y de la plassa de Sant Jaume (7). En l' any 1356, diu Pí y Arimón que 's feu la de la plassa de Santa Ana, respecte a la que, en 1399, s' hi prohibi rentar en son abeurador. Altres fonts s' inauguraren després, com se dedueix de que en 1399, fos privat als boters, posar cercols a remullar en la font de la Mar (8): que en 1434, comprés la Ciutat, la casa d' en Bernat Solá, en lo carrer de la Avellana, per construirhi la font: que en 1681, al edificar la iglesia de Bethlém, se cambiás de lloch la que existia enfront de

(1) Registre 42, foli 15, arx. Corona Aragó.

(2) Registre 43, foli 170, arx. Corona Aragó.

(3) *Delliberacions del Concell 1301 1303*, foli 94, arx. Mun. Barcelona.

(4) *Memorias de la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol VIII, pl. 217, nota (36).

(5) Pí y Arimón *Barcelona antigua y moderna*, vol. II, pl. 410.

(6) *Delliberacions del Concell 1350-1351*.

(7) *Delliberacions del Concell 1354-1359*, folis 100 y 114. Vegis la *Rúbrica de Bruniquer*, vol. III, cap. 65, foli 80.

(8) *Colecció de bans de Barcelona*, vol. I, foli 45.

la Porta-ferrissa, com diu en Pi y Arimón: que en 1402, al ferse l' edifici de la Llotja, s' hi posàs una font, etc.

Aquesta mina, en una de quines boques hi vehem encara l' escut de la Ciutat, en lo novell passeig de pujar al funicular del Tibidabo, anava á Sant Gervasi, hont hi havia lo registre d' inspecció. Los pous d' accés á la mina, nos han dit que eren unes llargues piles, que al present s' están colgant de terra, situades al fons del torrent vehí al predit passeig. Si es axís, no comprenem perque l' Ajuntament de Barcelona dexa que desapareguin totalment dits pous d' ingrés, que, una vegada colgats, serà dificultós de trovarse.

Ignorám si la aygua de Colcerola, raja ó no en les fonts públiques de la Ciutat, ó si aquells robatoris de les aygues de dites fonts, á que s' tractá de posar remey en l' any 1651 (1), seguexen en major escala, en nostres dies, en que la mina de Montcada, ab son major caudal, ha fet perdre la importancia primordial de la de Colcerola.

De la mina de Montcada, per devallar sa construcció del començament del segle XIX y no oferir interés, res dihém atrassant á nostres llegidors als qui convinga saber quelcom, á lo que ja te consignat Pi y Arimón en sa escelent *Barcelona antigua y moderna*.

CEQUIA DITA DE LA INFANTA

Era molt antich lo progeete de canalisar les aygues del Llobregat y portarles al plá de Barcelona, puix en l' any 1401, se tractava de pèndrela del riu ayants del terme de Cornellá.

De tots los actes y acorts endreçats á aquesta fi existents en l' arxiu municipal de Barcelona, n' Esteve Bruniquer, també ne te donada resumida relació, com se segueix:

«A 22 de Noembre 1401 se tracta en Concell de fer venir la aygua de Llobregat pera regar lo territori de Barchinona la qual prenentla á la resclosa poria pujar á Cornellá y á la casa que solia esser den Bellvis y lo Concell ho comete á Concellers presents y esdevenidors ho fassan.

«A 28 de Agost 1548 vn Conceller y lo Batlle General anaren á Llobregat per veure sis poria portar la aygua á Barcelona. Vide lo Dietari.

«A 4 de Noembre 1551 se tracta en Concell de fer venir la aygua de Llobregat y metrela en lo rech monar.

«A 27 y 29 de Agost 1568, se tracta de fer venir una sequia del Riu de Lobregat á Barcelona.

«A 28 de Juliol 1627, en Dietari es un Memorial pera Sa Mag.^t acer-

(1) *Bans 1647 fins 1651*, foli 191, arx. Municipal Barcelona.

ca la concessió y jurisdicció de la aygua de Llobregat y seguidament es una carta per al Sr. Duc de Cardona y dos memorials estampats acerca dit fet y á 11 de Setembre copia de una carta de Sa Mag.^t al Sr. Virrey sobre lo mateix fet y á 14 de Agost del mateix any en registre de cartas comunas fol. 34 es carta ab la qual notician á Sa Mag.^t de voler fer venir á esta Ciutat una siqua del Rin de Llobregat partint de Martorell demanantli franquesa de drets y lo mateix die en dit llibre fol. 34 es la que se resigne al Sr. Marques de los Veles Senyor de Martorell pera que concedís facultat de pendrer dita aygua.

«A 8 de Juny 1633, en Concell de cent se tracta de la sequia de Llobregat ahont es lo nivell fet per dita sequia y á 2 de Juliol escriuen á Sa Mag.^t en orde a dita sequia com apar en lo registre de Cartas comunas fol. 31.

«Dilluns á 12 de Juny 1633 en Dietari se troba vna Embaxada feta al Sr. Virrey per la sequia del Riu de Llobregat

«A 23 de Janer 1643, los Concellers deliberaren pagar certa quantitat ab motiu de la fábrika de fer venir la siquia de Llobregat en la present Ciutat» (1).

Dels estudis fets per la Ciutat en la Edat Moderna n' es bona mostra un imprés sense data, ni peu d' estampa, titulat *Memorial | del que dev ad- | vertirse y notar, | en iustificacio de la concessio | de aygua que la Ciutat demana á sa Magestat, | ab lo memorial que se li ha | presentat.*

Lo proposit d' utilitzar de la major manera possible, les aygues del Llobregat, prengué major volada al començar lo segle XIX, com se lleigeix en *Barcelona antigua y moderna*, al referir lo projecte del 1805, de construir una cequia, que, arrancant del terme de Manresa, vingués á desayguar en la platxa barcelonina.

La invasió francesa desbaratá aquest nou plan, que, renovat en 1815 no s' executá fins al 1817, si bé limitantlo al plá de Llobregat y Barcelona y fent sortir lo canal de Molins de Rey.

S' acabaren les obres en l' any 1819, en ocasió de trovarse accidentalment á Barcelona, la infanta Lluís Carlota de Borbón, á la que, lo general Castanyos, mes tart nombrat Duch de Bailén, llavors Capítá General de Catalunya, li representá lo desitj de posar al *Canal* lo nom de dita Infanta. Lo Secretari d' aquesta, al donar la sua conformitat á tal proposit, digué que li seria molt agradable, que en les vores de la cequia hi plantasen castanyers, á fi de que, corrent les aygues á lá sua sombra, servisen d' emblema á la protecció, que, lo general Castanyos, prestá á una obra tan gran y util (2). Més lo bo del Secretari no atiná á que en la terra catalana, aquells arbres eren *castanjers* y que sols los castellans axerits veurien lo joch ó relació, entre lo nom dels arbres y lo del Capítá General.

(1) *Bábrica de Bruniquer*, vol. III, cap. 81, fol. 196.

(2) *Barcelona antigua y moderna*, vol. II, pl. 413.

La obra, que dirigió l'arquitecte Tomàs Soler, avans d' arribar á Barcelona, fertilisa los conreus de Molins de Rey, Santa Creu d' Olor-da, Sant Feliu de Llobregat, Sant Joan Des-Pí, Cornellá y Hospitalet ó Provençana.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

PÁGINAS DE MI INÉDITA

HISTORIA DE LOS PUEBLOS DE LA CORONA DE ARAGÓN

LA RECONQUISTA DE ZARAGOZA

D. Francisco Codera y Zaidin ha sido el último en escribir sobre «la fecha concreta» de la toma de Zaragoza, pues «ni aun en estos últimos años se ha podido fijar de un modo definitivo, al menos en cuanto al mes, pues el año resultaba ya fijado» (1).

Con ser todo esto cierto, aun el año no está fijado en el ánimo de todos, pues todavía hay quienes continúan creyendo que no fué en 1118, sino en 1115 cuando se reconquistó á Zaragoza, fundándose en documentos de nuestro Archivo nacional los cuales no son ciertamente ni nuevos ni desconocidos, pues son los mismos que sirvieron á Blancas para fundar y autorizar esa, su opinión, pues al confirmar el famoso Privilegio general el rey Pedro III en las Cortes de Zaragoza del año 1283, al enumerar los privilegios varios que confirma, cita el de población contrayéndolo al año 1115 (2). Y decía Blancas: «Como apenas habían transcurrido 170 años entre los reyes Alfonso I y Pedro III, no parece creíble que el segundo equivocara la fecha del privilegio, dada por el primero, separándolos tan corto espacio de tiempo» (3).

El argumento de Blancas no tiene fuerza ni autoridad alguna, pues no con una fecha, con cien mil podríamos probar cuan olvidadizos han sido los pueblos así los antiguos como los modernos y no al cabo de 170 años, de las fechas, dígalo sino la de la entrada de los árabes. Amen de que es muy posible que los Archiveros de Pedro se encontraran con otros documentos que los citados que también den la dicha fecha de 1115, pues tratándose de traslados, porque los documentos originales son muy raros en los Archivos, las fechas aparecen á menudo equi-

(1) CODERA Y ZAIDIN.—*Decadencia y desaparición de los Almoravides en España*. Madrid 1899, 247-48.

(2) *Archivo de la Corona de Aragón* Registro 47, fol. 54, v.—«Era M. C. L. tertio».—Repitese para 1286—Reg 46, fol. 41 y 42.—«Era M. C. L. III.»

(3) BLANCAS.—*Comentarios de las cosas de Aragón*. Trad. del P. M. Hernández, Zaragoza 1878, 181.